

Spodbujanje prosocialnega vedenja z vključujočo, varno šolo

Varnost v šoli – telesna, psihosocialna, institucionalna – je nepogrešljiva spodbuda za zaželeno ravnanje vseh, ki tvorijo skupnost šole. Otroci, osebje šole in starši so upravičeni do učnih, odnosnih, fizičnih in drugih pogojev varnosti v šolskem vsakdanu. Ti pogoji so obenem tudi razvojna potreba otrok in predstavljajo nič manj kot nujno spodbudo za mlade možgane in razvijajoče se osebnosti.

Šola, ki je ne obeležuje vsestranska varnost, s tem prispeva k različnim oblikam neželenih ravnanj na vseh relacijah v šolski skupnosti. Med najbolj perečimi izzivi vsakdanje šolske prakse je soočanje z izstopajočim vedenjem otrok, zlasti z »opozicionalnostjo« in agresivnostjo v medosebnih odnosih. Strokovno opremljanje za ustrezno razumevanje, preventivno ravnanje in interveniranje ob neželenih čustvenih in vedenjskih odzivih otrok se vse bolj kaže kot bistvena sestavina profesionalnega razvoja vseh zaposlenih.

Temeljna obveza šole je zagotavljanje okoliščin za spodbuden, varen, neoviran potek učnega procesa za vse udeležence. Osebje šole (strokovno, tehnično in podporno) je odgovorni nosilec prizadevanj za omejevanje neželenega izstopajočega vedenja v šoli, soodgovorni partnerji pa so, razumljivo, otroci in njihovi starši. Z motečim vedenjem se je sicer predvsem treba naučiti živeti, z njim shajati. Ko si ga obenem s skupnimi močmi prizadevamo omejevati in preprečevati, se moramo torej realistično zavedati, da ga v celoti preprečiti ne moremo. Pojavljanje in ponavljanje neželenega vedenja je namreč povezano s preveč so-učinkujočimi dejavniki, da bi ga mogli odpraviti, ali da bi smeli kogarkoli kriviti za izstopajoče vedenje otroka. Odgovornost osebja šole pri soočanju s takšnim vedenjem naj se zato nanaša »zgolj« na strokovnost njihovega dela, ki običajno samo po sebi še ne more biti dovolj za želene učinke. Prezemanje pretežne ali celo izključne odgovornosti za učinke svojih strokovnih prizadevanj na vedenje otroka je tvegana pot v izčrpanost na delovnem mestu. Odgovornejša drža je zavedanje meja svoje odgovornosti in vpliva.

Varnejša in spodbudnejša šolska skupnost – za krepitev želenega ravnanja vseh – je lahko tista, ki jo obeležuje celostni pristop soodgovornosti za učinke skupnih prizadevanj. Na osnovi jasno opredeljenih potreb in izzivov v prvem koraku, je nadalje ključno vprašanje, kaj se lahko skupaj naredi in kaj lahko pri tem vsak prispeva. Na katere obstoječe ali potencialne vzvode moči se je moč opreti pri strateškem načrtovanju sistematičnega razvijanja šole v vse bolj spodbudno in vsestransko varno, vključujočo skupnost otrok, staršev in zaposlenih? Varno in spodbudno učno okolje je treba razumeti v širokem pomenu kakovosti šolske skupnosti, ki zajema njeno »kultiviranost« (vrednotno-normativni sistem, medosebne odnose, komunikacijo, vzdušje, organiziranost) in njeno spodbudno, varno »strukturiranost« v smislu vključevalne porazdelitve virov moči, vpliva, statusa med člane te skupnosti. Da se bodo lahko vsi čutili varno vključene, slišane, videne, cenjene, podprte, da bodo njihove raznolike in posebne potrebe s prilagoditvami upošteevane, da bodo razvijali svoja močna področja in doživljali uspešnost, demokratično prispevali, si solidarno pomagali, se opremljali za življenje, na čelu s socialnimi in emocionalnimi kompetencami.

Takšna »socialno-emocionalno ozaveščena« šola se s svojimi značilnostmi – tudi s svojim »kljubovanjem« pretiranim pritiskom sodobnega časa k učinkovitosti in uspešnosti – lahko vzpostavlja in razvija kot čedalje bolj spodbudno in v vseh pogledih varnejše okolje.

Prispevek bo ponudil nekaj izhodišč za omejevanje neželenega izstopajočega vedenja v kontekstu vrstniške skupine. Naslonil se bo na Sistemski pristop k medvrstniškemu nasilju v VIZ, ki so ga razvijali Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani in partnerji v okviru projekta, financiranega iz Norveškega finančnega mehanizma (spletna stran: <http://nenasilje.inst-krim.si/>).

Prispevek bo ponudil uporabne ideje, na osnovi katerih bo v praksi soočanja z izstopajočim vedenjem učencev in učenk (tistih z odločbami in tistih brez) lažje strokovno domisliti »koliko česa kdaj« - v odgovor na izzive pedagoškega odzivanja. Utemeljil bo stališče, da kaže prilagoditve otrokom s čustvenimi in vedenjskimi težavami razumeti predvsem v smislu krepitve njihove socialne vključenosti ter naposled čim večje neodvisnosti od podpornih prilagoditev. V izhodišču je seveda ključna tudi prilagoditev ravni pričakovanj – kaj bodo zaenkrat zmogli (kognitivno, čustveno, socialno) dosegati, čemu pa še ne bodo kos. Pri opremljanju z manjkajočimi veščinami kaže računati zlasti na »socialno in emocionalno učenje«, katerega koristnost se v znanstvenih evalvacijah potrjuje zlasti za otroke z izraženimi čustvenimi in vedenjskimi težavami.

Avtor se bo zavzel za kontekstualno upoštevanje situacijskih, odnosnih, institucionalnih in širših družbenih okoliščin pri razumevanju in omejevanju neželenega izstopajočega vedenja v šoli. Takšno »kontekstualiziranje« je socialno-pedagoško nepogrešljiva vrlina, ki naj odvrča od skušnjave, da bi se za spodbudnejšo in varnejšo šolo zavzemali z ozkim osredotočenjem na posameznika in njegovo »nevarno« vedenje, namesto da bi celovito vzpostavljali pogoje varnejše šolske skupnosti, kjer bi bilo manj razlogov in priložnosti za takšna vedenja. Namesto o »nevarnih učencih« se kaže pogovarjati o varnejših skupnostih in jih skupaj načrtovati. Med drugim naj jih obeležuje resno obravnavanje sleherne zlorabe moči v odnosih med učenci, starši in osebjem šole.

Interes prispevka je zlasti »kako naj strokovnjaki v VIZ pedagoško ravnajo?«, ne pa predvsem vprašanje »kako naj se vedejo učenke in učenci?« Sklene, da ključni pedagoški vzvod še naprej ostaja kakovosten odnos z otroki.